

Bu iki maddenin pratiğinden sayısız sorunlar doğmuştur.

Bilimin tasarımı, ya da kötü tasarlanmış bir pozitif hukukla olan bu ilişkisini doğru tasarımlar üzerine oturtmanın, onu doğru bir hukukla karşılaştırmanın yolları nelerdir?

Konuşmanın başında betimlemeye çalıştığım bilimin, görülüyor ki, gıdası özgürlüktür. Bilime yarayan hukuk da, onu özgürleştiren hukuktur. Bu özgürlüğü, keyfîlik, başıbozukluk, tembellik, asalaklık olarak anlamamalıdır. Bunlar asıl bu iki maddenin basısında türeyen tutumlardır. Ancak özgürlükle, bilimsel gerçek sorumluluğunu taşımaya başlar.

Bu iki madde bilim hukukuna yön vermesi beklenen, onu temellendiren hareket noktaları olamazlar. Bunlar belki daha çok, orta öğretimin ve eğitimin amacı ve hedeflerini dile getiren, iyi bir yurttaşın temel bilgilerle donatılmasını sağlayan normatif bir çerçeveye uygun düşerler.

Bilimin, bilimcinin ve öğrencisinin ihtiyaçları ve talepleri karşısında bunlar sağır ve dayatmacı bir yapılanmanın payandaları olmaktan başka bir şeyi ifade edemezler.

Kant'ın hukuk tanımını bilimin gereksindiği hukuk ve özgürlük için şöyle uyarlamak isterim. O hukuku şöyle tanımlıyor:

"Hukuk, bir kişinin istençsel edimlerini, diğer kişilerin istençsel edimleri ile genel kapsamlı, evrensel özgürlük yasasına göre uzlaştırılan koşulların bütünüdür".

Buna göre bana şunu söylemek kalıyor: "Bilimin hukuku, bilimcinin istençsel edimlerini, diğer toplum öğelerinin istençsel edimleriyle evrensel özgürlük yasasına göre uzlaştırılan koşulların bütünüdür".

Bitişik yazılmış ve bilimden soyutlanmış bir Yükseköğretim mevzuatında böyle tanıyan bir bilim hukukunun ve özgürlüğünün izlerini bulmak çok güçtür.

Bu iki günde Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi öğreniminin sorunları ile haşır neşir olurken aslında hep birlikte düşünmemiz gereken bir başka şeyin de çağdaş bir Bilim'in Hukukunun Felsefesi ve Sosyolojisi olmasıdır. Bunu birlikte düşünmeksizin salt bir hukuk felsefesi ve sosyolojisi öğrenimini ilkelere kavuşturmanın pek zor olduğunu düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Eğitim ve Hukuk Eğitimi

Vecdi ARAL⁽¹⁾

İnsanın yaşam savaşında doğal güçleri açısından hayvandan daha aşağı bir düzeyde olduğu bilinmektedir. Hayvanın kendini korumak, yaşamını sürdürmek yolunda sahip olduğu biyolojik donanım ve yetenekler insanda geri kalmış bulunmaktadır. İçgüdü bakımından da insan, hayvanlara oranla daha güçsüz ve yoksuludur.

Nedir ki, onun bir bilinci var. Hayvandan farklı olarak "ben bilinci" dediğimiz bu yanı ile o, kendini ve çevresini tanıyarak her türlü yıkıcı ve yok edici güçler karşısında varlığını koruyabilmekte, bu konuda etkili ve başarılı önlemler alabilmektedir. Böylece o, bilimi her şeyden önce kendine yarar sağlamak için yapmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bilim ve onun yaşama uygulanmasını deyimleyen teknik aracılığı ile insanın, ne türlü büyük başarılar elde ettiğini biliyoruz. Bu nedenle çağımız kesin olarak pozitif bilim evresi diye nitelendirilmekte, akıllarda ve ruhlarda "bilim efsanesi"(Siyantifizm) yaşanmaktadır.

Bununla birlikte diğer yandan, gözden kaçmayan ve yadsınamayan bir gerçeklikle de karşı karşıya bulunmaktayız. Hiç kimse yaşamından tam bir

hoşnutluk içinde görünmüyor. Bu konuda yakınlar pek çok. Nitekim pozitif bilimin ileri temsilcilerinden olan çağımızın büyük bir fizikçisi Max PLANCK,

İçinde yaşadığımız dünya garip bir dünya! Nereye baksak ağır bir bunalım hüküm sürüyor!⁽²⁾

diyor. Üstelik bu konuda Albert CAMUS daha ileri giderek, içinde yaşadığımız çağı bir "korku çağı" diye nitelendirmektedir. Ona göre,

XVII. Yüzyıl matematik çağı, XVIII. Yüzyıl fizik çağı, XX. Yüzyıl ise korku çağıdır!⁽³⁾

Bu korkunun nedenini, daha doğrusu bizi korkutanın ne olduğunu da Albert SCHWEITZER'in şu sözlerinde bulabiliriz:

Üstün insan, gücünün artması ile birlikte gerçekte zavallı ve acınacak bir insan haline gelmiştir... Uzun süredir anlamamız gereken bu gerçeği şimdi lütfen kabul edelim. Üstün insan olmakla gerçekte insan dışı bir varlık olduk!⁽⁴⁾

Evet! Bilim ve teknik, yaşam savaşında bize pek büyük bir güç kazandırdı. Şu var ki, sahip olduğumuz bu

(1) Prof.Dr. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

(2) Planck, Max - Modern Doğa Anlayışı ve Kuantum Teorisine Giriş (Çev. Yılmaz Öneri), İst. 1987, s. 177.

(3) Camus, Albert - Denemeler (Çev. S. Eyüboğlu - V.Günyol), Çan Yayınları, İst. 1960, s. 59.

(4) Fromm, Erich - Sahip Olmak ya da Olmak (Çev. Aydın Arıtan), Arıtan Yayınevi, İst. 1990, s. 19' dan.

güç bizi aynı zamanda korkulacak bir varlığa dönüştürdü. Bu gün kendimizi asıl kendimize karşı korumak ve savunmak durumundayız.

Kendimizi yok etmekten kurtarmak, bu yoldaki tehdit ve tehlikelere karşı güvenilir önlemleri almak için de kendimizi tanıyıp bilmek zorunludur.

Bizim diğer doğa varlıklarından temel farkımız anlam arayan, yaşamın anlamını soran bir varlık oluşumuzdur. Anlamsız yaşam insan için kesinlikle olanaksızdır. Bir an için "yaşamın anlamı yok" desek, yaşamdaki her türlü anlamı reddetsek bile en azından bu sözün bir anlamı vardır.

İşte insanın var oluş nedenini de yaşamın anlamını geliştirmek olduğu rahatlıkla söylenebilir. Gerçekten, var oluşunu anlamlı kılmak, insan olmak demektir.

O halde, insan bu anlamı, anlamlı yaşamı ve dolayısıyla mutluluğu nerede ve nasıl bulacaktır?

Bizim bedensel ve psikolojik anlamda ruhsal yanımızdan başka, onun üzerinde, bizi asıl insan yapan içsel, daha da belirleyici bir sözcükle tinsel dediğimiz bir yanımız daha vardır; bu, akıl ve duygu yanımızdır. Tinsel yanımızda ise, gerçekleşmesi ile her şey anlam kazandıran, onu anlamlı bir nesne durumuna getiren "yücelik", "etik", "hakikat" ve "estetik" dediğimiz yüksek değerler grubu bulunur. Buna göre, bir şeyin anlamı var demek, onda bir değer gerçekleşmiş, o bir değer taşıyıcısı demektir.

İşte bu değerler, kendi içlerinde bir "olması gereken" düşüncesini içerirler. Onlar insana "beni gerçekleştir!" diye seslenirler. İnsan yaşamını ancak ömür boyu bu değerleri gerçekleştir-

mekle anlamlı kılabilir; böylece de insan olduğunun, insanca yaşadığının bilincine varır.

Demek oluyor ki, eğitim ve öğrenimde asıl amaç beden kültürü değil, kültürün özü ve ruhu olan, ruhun kültürünü kazanmak ve kazandırmaktır; insanca yaşam buna bağlıdır.

Yüksek değerler, birer "olması gereken"i deyimlemekle insanın beden ve ruhsal yanından gelen, kısacası "olan"dan gelen bütün baskı ve zorlukları aşarak özgür olmasını gerektirir. Özgür olmak, iradeyi yüksek değerlerin gerçekleştirilmesine yöneltmek, bu değerlerin kaynağını, onların ana zeminini oluşturan akla ve vicdana uymakla olanaktır. Akıl ve vicdanın buyruklarının yerine getirilebilmesi, insanın insanca yaşayabilmesi, anlamlı bir varlık kimliğini kazanabilmesi sadece özgür olmakla sağlanabilir; bu, insanın aynı zamanda sorumlu bir kişilik kazanması demektir. Özgürlük ve sorumluluk kesinlikle ayrılmaz iki olgu ve kavramdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, eğitim ve öğrenimde son amaç sorumlu insan yetiştirmek, kişilik sahibi varlıklar oluşturmaktır. Bundan ötürü, bilimin temel amacı da içimizden bize "beni gerçekleştir!" diye seslenen hakikat değerine yönelmektir; bilimin asıl amacının makinalar yapmak, pratik yarar sağlamak olduğu asla söylenemez. Bilim ve onun çocuğu olan teknolojinin, sırf insanın bedeninin ihtiyaçlarını sağlamaya yaradığı, başkaca hiçbir kaygısı bulunmadığı iddia edilemez. Çünkü bilim asıl değerini bedene hizmetten değil, hakikat gibi yüksek bir değere hizmetten alır. Bilim değerini kendi içinde taşır.

Ashında beden yüksek değerlerin taşıyıcısıdır; o, bizzat kendisi bir değer değil, yüksek değerlerin taşıyıcısı ve onların gerçeklik dünyasına yansımalarını sağlayan biricik araç olmakla önem kazanır; o, önemli, hem de çok önemli bir yanımızdır.

Bu açıklamalardan sonra hukuk biliminin ne olduğuna ve onunla da hukuk öğreniminin nasıl olması gerektiğine, onun anlamının nerede bulunduğu değinilmelidir.

Bu konuda önce deyimlenmelidir ki, bilim, varlığı tanımak için yapılıdır. Bilimin konusu varlığın bütün yönleridir. Değişik bilimler, varlığın değişik görünümlerini araştırmaya yönelmişlerdir. Bu nedenle her bir bilim tüm varlığın bilinmesi yolunda bütünü bir parçasıdır.

Bu arada soru, hukuk biliminin konusunun ne olduğunu, onun varlığın hangi boyutunu araştırmakla yükümlü olduğu düşüncesini içermektedir.

Hukukun kaynakları arasında yasa başta gelir. Yasa ise yasa koyucu tarafından meydana getirilen bir yapıdır. Buna göre, hukuk başkaca hiçbir temelle dayandırılmadığında yasa hukukla özdeşleştirilecek ve böylece hukuk, yasa koyucunun iradesinden başka bir şey olmayacaktır. Şimdi bu irade kendi dışında pozitif üstü nesnel bir varlığa bağlanmadığında, böyle bir bağlantının bulunduğu reddedildiğinde, elbette ki, böyle bir hukuku araştırma konusu edinen klasik hukuk biliminden kuşku duyulacaktır.

Yasa koyucunun hiçbir nesnel dayanağı bulunmayan iradesi, daha doğrusu bu iradenin içeriği, asla varlığı temsil edemez; o, varlığın bir parçasıdır denemez. Bu nedenledir ki, yasa

koyucunun her dediği bilimsel araştırmaya değer görülemez.

Bu durumda yasa koyucunun iradesi ile meydana gelen kuralların varlıkla bağlantısının bulunması zorunludur; ancak bu bağlantı açısından ve bu bağlantı dolayısıyla bu kuralları bilimsel araştırmaya değer görebiliriz. İşte hukuku varlığa bağlayacak olan nesnel öge adalettir; çünkü adalet nesnel değerlerden biridir.

Gerçekten insanların keyfi anlayış ve uygulamalarından bağımsız, onların iradesini bağlayan, gerçekleştirilmeyi onlardan bekleyen adalet, ahlâki bir değer olarak hukuku matematik gibi varlığın düşünsel yanına bağlar; böylece de hukuk bilimine ciddi bir bilim olma özelliğini kazandırır.

Buna göre dogmatik hukuk bilimleri, yasalara yansıtılmış, yasalarda bulunan adalet anlayışını kavrayıp, onların yaşama uygulamalarında mantıken doğru ve adaletli sonuçların elde edilmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hukuk sosyolojisi ise bir yandan hukuk normları ile sosyal ihtiyaç ve etkenler arasında nedensellikte oluşan bağları kavramak, diğer yandan da hukukî kural ve kararların toplum üzerinde yarattığı sonuçları incelemek durumundadır. Fakat, bir ödevi daha vardır ki, onu genel sosyoloji yada herhangi bir sosyoloji olmaktan çıkaran, hukukla ilgili bir sosyoloji, özel adı ile hukuk sosyolojisi yapan adalet değerine yönelik çalışmasıdır; o, ödevi gereği bu çalışmasında, gerçekleştiği toplumun adalet ve hukuk anlayışını saptayacaktır.

Aynı ödev, hukuk tarihi için de geçerlidir. O da dikkatini yönelttiği geçmişte yürürlük kazanmış bir hukukun nasıl olup da bağlayıcılık kazan-

miş olduğunu, o devrin adalet anlayışını ortaya çıkarmaya çalışacaktır..

Hukuk Felsefesinde ise hukukun niteliğinin araştırılmasından sonra adalet değeri ve adaletli bir hukukun nasıl olması gerektiği konuları araştırılmakla hukuka yönelik bir bilimin tüm boyutlarıyla bir adalet araştırması oldu-

ğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bundan çıkan sonuç ise, hukuk biliminin gerçek bir bilim niteliğini taşıdığıdır. Dolayısıyla hukuk eğitiminde hukukun bu özelliği göz önünde bulundurularak öğretim ve araştırmalar teknik sorunlardan çok adalet sorunu üzerine yoğunlaştırılmalıdır.

Ankara Hukuk Fakültesi ve Hukuk Felsefesi Öğretimi

Adnan GÜRİZ^(*)

Ankara Hukuk Fakültesi Hukuk Mektebi adıyla 1925 yılında kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Atatürk Hukuk Mektebinin açılması dolayısıyla şu açıklamayı yapmıştı :

“Mektebin müstakbel faaliyetinde Türk inkılap ve medeniyetinin ruhuna uygun tedrisatta bulunmak suretiyle vatanımıza faydalı olmanızı temenni ederim”

5 Kasım 1925 günü faaliyete başlayan Ankara Hukuk Mektebi laik hukuk eğitimi veren ilk kurum olmak şerefini taşımıştır. Okulun kurulmasından kısa bir süre sonra 17 Şubat 1926 da Türk Medeni Kanunu ardından da diğer temel kanunlar kabul edilmiş ve radikal bir hukuk reformu gerçekleştirilmiştir.

Kuruluş döneminde Ankara Hukuk Mektebinin öğretim süresi üç yıldır. Okulda Medeni Hukuk, Karşılaştırmalı Medeni Hukuk, Roma Hukuku, Kara ve Deniz Ticareti, Devletler Genel ve Özel Hukuku, Anayasa, İdare Hukuku, Ceza Hukuku, Kamu Hukuku, Usul Hukukları, İktisat, Maliye, Adli Tıp dersleri öğretiliyordu. Müfredat programına Hukuk Tarihi dersi de konulmuştu. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e profesörler kurulu başkanlığı, Başbakan İsmet Paşa'ya da

Hukuk Tarihi profesörlüğü ünvanları verilmişti.

Ankara Hukuk Mektebi ilk mezunlarını 1928 yılında vermiştir. Mektebin ilk mezunlarını vermesi dolayısıyla cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal şu telgrafı göndermişti:

“Ankara Hukuk Mektebinin ilk mezunlarını ve profesörlerini tebrik ve mezun efendilerin memlekete hayırlı hizmetlerde bulunmalarını temenni ederim.”

Ankara Hukuk Mektebi 1934 yılında çıkarılan bir kanunla Hukuk Fakültesi olarak isimlendirilmişti. Fakültenin öğretim süresi 1940-1941 öğretim yılında üç yıldan dört yıla çıkarılmış ve Hukuk Felsefesi dersi öğretim programına dahil edilmiştir. 1946 yılında kabul edilen Üniversiteler Kanunu ile Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi bugünkü ismini almıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin 1923 yılında ilânından sonra kurulan ilk Yüksek Öğretim Kurumunun Hukuk Fakültesi olması olağan bir tesadüf olarak izah edilemez. Yeni hukuku uygulayacak aydın hukukçular yetiştirmek amacı bu kuruluşta dikkatle gözönünde bulundurulmuştur.

(*) Prof.Dr. Uluk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi